

Seminaristički klub

GOVOR

DRA. JOSIPA ŠILOVIĆA

NARODNOG ZASTUPNIKA

IZREČEN DNE 14. SJECNJA 1914.

4 2-133 / 59

ZAGREB.
KR. ZEMALJSKA TISKARA.
1914.

Visoki sabore!

Već od godine 1868. do danas devet desetina svoga vremena troši hrvatski sabor na državopravne debate. (Zastupnik dr. Ivo Frank: Još je to premalo.) Od 1868. godine, dakle 45 godina već, najveći dio vremena trošimo na to, da gospoda od državo-pravne oporbe dokazuju, kako je nagodba prokletstvo i da vazda svoje govore završuju sa »dolje s nagodbom«, da je nagodba po narod korisna. (Zastupnik Cezar Akačić: Samo što to ni vrag ne vjeruje! — Zastupnik dr. Ivo Frank: Korisna je po Magjare, a ne po nas. — Buka.) Nakon 45 godina mi smo ondje, gdje smo bili i na početku: niti su oni nas uvjerali o ispravnosti svojega stanovišta, niti smo mi njih uvjerali o ispravnosti našega stanovišta. (Zast. dr. V. Prebeg: Ali narod propada.) Na-

rod je za nas i našu politiku, a protiv vas. (Zaglušna buka i prosvjedovanje na strani oporbe. — Zast. C. Akačić: Rekao je i ostao živ!) Narod je dokazao, da je za politiku nagodbenu, a da nije za politiku vašu. To je narod dokazao i u zadnjim slobodnim izborima, i protiv toga ne može biti prigovora.

Nakon 45-godišnje debate o tom pitanju nismo došli ni tako daleko, da gospoda od državno-pravne oporbe prodru u duh nagodbenog zakona. Gospoda si od državno-pravne oporbe nijesu ni toliko truda dala, da prouče, koliko je u nagodbi očuvanog onog prvobitnog osnovnog prava narodnog, da odlučuje o svojoj sudbini; jer da su gospoda to proučila, ne bi se dogodilo ono, što se dogodilo prigodom otvorenja i nakon otvorenja sabora.

Da su gospoda prodrli u duh nagodbenog zakona, bila bi sa svog staništa upotrebila sve sile, da se pitanje produljenja ili neproduljenja financijalne nagodbe riješi do 31. prosinca 1913., da

se ovo naše osnovno pravo, da odlučujemo o našim prihodima, sačuva. Mjesto toga oni su počeli najprije sa tehničkom opstrukcijom, a onda su donesli nagodbenjačke prešne predloge. (Prigovori kod opozicije. — Zast. dr. Frank: To nije istina, nema nagodbenjačkih predloga.) Ovo je, gospodo, zgoljna istina, to su činjenice. Kad se u ovim prešnim predlozima traže regnikolarne deputacije, onda se implicite priznaje, da će naša regnikolarna deputacija pregovarati sa regnikolarnom deputacijom Ugarske, da li će se nagodba produljiti ili ne. Kad im se to s ove strane prigovorilo, rekli su, da su regnikolarne deputacije bile i prije godine 1868. Gospoda zaboravljaju, da su »Pacta conventa« prva nagodba između kraljevine Hrvatske i Ugarske. Medjutim nema dvojbe, kad ova dva naroda žive zajedno, da treba da se i nagadjaju. (Prigovori kod opozicije.)

Predsjednik (zvoni): Gosp. Akačić, imat ćete prilike, da govorite. Molim

gospodu, da ne smetaju govornika, jer ću biti prisiljen, da sjednicu prekinem i predložim kazne.

Zast. dr. **Josip Šilović**: Badava vam je prigovaranje, ja ću ipak kazati svoje mnijenje. Kaošto sam mirno saslušao ja vaše govornike, izvolite saslušati i vi mene, pa izvolite onda reflektirati na moj govor, kao što i ja reflektiram na vaše izvode i konstatiram, što se je zbilo. To je jedno. A drugo: vi ne ćete mene smesti i polučiti to, da ja ne kažem ono, što sam htio da kažem.

Gospoda su se pozivala kod rasprave o produljenju financijalne nagodbe na godinu 1904., na predlog pokojnog nar. zast. dra. Pliverića, kojemu je poslije smrti dana ovdje satisfakcija, koju ja s veseljem pozdravljam, sa strane jednog odličnog člana od državnopravne opozicije, koji je rekao, da je dr. Pliverić prvi učitelj hrvatskog državnog prava. Ja samo podsjećam, da je ona uvreda, što je dobačena današnjem izvjestitelju, kad je svim svojim

silama i patriotskim zanosom branio naše hrvatsko državno pravo: »Da za svaku noriju nadje teoriju« nije originalna, da je ta ista uvreda dobačena profesoru dru. Pliveriću sa onih istih klupa, kada je po svome najboljem uvjerenju branio hrvatsko državno pravo. (Jedan glas sa lijevice: A kakav je uspjeh imao?) Godine 1904. podnio je profesor dr. Pliverić prešni predlog, i ja sam ga potpisao, te sam i govorio onom prigodom. O čem se radilo? Radilo se o tom, da regnikolarne deputacije nakon dugog raspravljanja svoje rasprave dovrše ili pozitivno ili negativno do 1. lipnja 1904. godine. Predlog je podnešen u saboru 11. siječnja 1904. Mi imamo vazda pravo, da našoj regnikolarnoj deputaciji dademo izvjestan rok, do kojega imade podnijeti izvješće ili pozitivno ili negativno. O tom nema dvojbe, to nikada nitko iz nijedne strane ovoga visokoga sabora nije nijekao. Možemo i ovoj regnikolarnoj deputaciji, koju ćemo izabrati, postaviti rok, do kojega imade saboru pod-

nijeti izvještaj bez obzira na to, da li je polučila pozitivni uspjeh ili nije. To je naše sveto pravo i toga nam ne može nitko oduzeti. No nije se o tom radilo. Radilo se o našem osnovnom pravu, da odlučujemo o svojim prihodima. (Zast. Cezar Akačić: I o našem daljnjem ropstvu.) Radilo se o tom, hoćemo li produljiti financijalnu nagodbu ili ne ćemo. Mi smo imali pravo produljiti ju ili ne produljiti ju. Ali da očuvamo ono naše osnovno pravo, morali smo do 31. prosinca 1913. izreći, hoćemo ili ne ćemo li produljiti financijalnu nagodbu. Vi ste nas morali uvjeriti, da ju ne produljimo, a mi vas, da je produljimo. Do onoga momenta imalo se je odlučiti o tom. Ovdje se nije radilo o nikakvoj financijalnoj šteti, radilo se o političkoj šteti, jer vam je dokazao presvijetli gospodin dr. Badaj, da nam valja budno paziti, da od fakta ne postane norma, budući da u javnom životu može to imati loših posljedica. Vi ste, gospodo, rekli, događalo se to i prije. Jest, istina je, ali je sada bio

momenat, a vi ste ovaj momenat sa obje ruke morali prihvatiti, da se s time prekinu, da očuvamo ovo naše sveto pravo i da možemo kazati, s ovakvim faktom smo prekinuli 31. prosinca 1913. Vi niste to učinili, a to je vaša pogriješka. (Žamor. — Zast. Mileusnić nešto govori. — Zast. Hrvaj: To je sramota. — Predsjednik zvonu. — Zast. Mileusnić: Pitajte Spevca, da li ja nisam imao pravo. On je jurista najvažniji u hrvatskoj kraljevini.)

Predsjednik (zvoni): Molim lijepo, nar. zastupniče gosp. Mileusniću, izvolite se smiriti.

Zast. dr. **Josip Šilović**: Evo vam, gospodo, razloga, zašto ja nisam uzeo riječ, kad se radilo o produljenju financijalne nagodbe. Ja nisam htio, da budem sukrivac ove pogriješke i da produljim ovu debatu niti za jednu minutu. (Glasovi na ljevici: Oho!) Danas sam uzeo riječ i hoću da vam kažem svoje mnijenje.

da u buduće ne upadnemo u istu pogriješku, da bar slijedeći put prekinemo sa ovom praksom, koja bi mogla dovesti do toga, da postane jus. (Prigovori na ljevici. — Zast. Hrvoj: Kako ste vi branili čast hrvatskoga naroda . . . — Buka i prekidanje.) Ja sam branio čast i prava hrvatskoga naroda kako sam najbolje znao i umio.

Ja sam godine 1904., gospodine kolego, govorio, da se deputaciji dade prekluzivni termin, da ili donese pozitivni ili negativni rezultat. Ja sam, kao što vazda prije, i onda po svojem najboljem znanju i uvjerenju, izvolite prolistati sve moje govore, pa ćete vidjeti, branio ono, što je u interesu naše domovine. Ja nisam branio prava i interese naroda tako kao što vi branite, niti ih vi branite onako, kao što ih branim ja. Zato ovakove osobne upadice . . . (Zast. Hrvoj: To nisam rekao osobno.), ovakove lične upadice . . . (Zast. Hrvoj nešto govori.)

Predsjednik: Gospodina zastupnika Hrvoja upozorujem ponovno, da se izvoli

smiriti, jer ću morati upotrebiti poslovnik i najstrožu kaznu. Imat ćete vremena odgovoriti. Nemojte praviti od sabora krčmu. Izvolite poslušati. (Zast. Hrvoj: Khuenovci u potpunom smislu.)

Zast. dr. **Josip Šilović:** Gospodo! Iza ovoga mojega uvoda, ja prelazim na to, da dokažem . . . (Zast. Hrvoj: Vi ste predsjednik i ništa drugo, primus inter pares.)

Predsjednik: Ja si zabranjujem tako govoriti. (Zast. Hrvoj: I ja si zabranjujem.) Vi izazivate. (Zast. Hrvoj: I vi izazivate. — Zast. Pribićević: Kakav je to način? — Zast. dr. Frank: Nemojte se smijati! — Zast. Wilder: To je škandal, predsjedniku neda govoriti.) To ne dolikuje jednom nar. zastupniku. (Zast. Hrvoj: Niti predsjedniku.) Molim lijepo, izvolite šutjeti! (Zast. Hrvoj: Šutite vi! — Buka. — Glas kod većine: To je škandal!) Prekidam sjednicu.

(Nakon stanke.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica se nastavlja. Prije nego nastavi svoj govor go-

spodin narodni zastupnik dr. Šilović, dr-
žim, da treba da se riješi onaj incident,
radi kojega je predsjedništvo ovo bilo pri-
siljeno, da današnju sjednicu prekine.

Za riječ se prijavio gospodin narodni
zastupnik Hrvoj.

Zast. **Dragutin pl. Hrvoj:** Visoki sa-
bore! Žalim, što sam u uzrujanosti, povod-
om nastale prepirke, izustio prema viso-
kom predsjedništvu riječ, kojom je povri-
jeđeno predsjedništvo ovoga visokoga ti-
jela. Molim visoko predsjedništvo, da mi
to oprost.

Predsjednik: Ovu izjavu gospodina
zastupnika Hrvoja primam do znanja, te
se pouzdano nadam, da će se gosp. nar.
zastupnik Hrvoj ma i u afektu takove iz-
jave u buduću čuvati.

Molim gospodina dra. Šilovića, da iz-
voli nastaviti svoj govor.

Zast. dr. **Josip Šilović:** Visoki sabore!
Od ono malo vremena, što nam preostaje

od državnopravnih rasprava, dobar dio upo-
trebimo na osobne napadae. Tako čujem,
da je prigodom moga uvodnoga razlaganja
meni sa strane poštovane opozicije doba-
čeno, da sam ja došao na krvi bošnjačkoga
naroda u ovo visoko tijelo.

To je, gospodo moja i visoki sabore,
neistina. Kada se ona nesreća u proljeće
god. 1897. dogodila, nisam ja ni kandi-
dirao, niti sam bio u Bošnjacima. To je
činjenica, koju svatko kontrolirati može,
i to je već u javnosti opetovano istaknuto,
a unatoč tomu podvaljuje se snova ova ne-
istina i dobacuje meni.

Nakon što sam to konstatovao, prela-
zim na to, da dokažem, čim je ipak urodilo
i uradja ovo konstantno raspravljanje o
državnopravnim pitanjima. Urodilo je sa
dva negativna rezultata: prvo, da mi, da
naša inteligencija najvećim dijelom ne-
mamo pravoga smisla za realne potrebe
naroda, nego najvolimo da raspravljamo,
bavimo se, brinemo se i govorimo o drža-
vnopravnim pitanjima. A kakvim je to ne-
gativnim rezultatom urodilo za prave re-

alne potrebe naroda, koje nam jesu i morale bi biti svima na srcu, nastojat ću da dokažem u daljnjem tečaju svoga govora. Ja ću svoje razlaganje razdijeliti na tri dijela, na tri područja našega državnoga života, koji su po nagodbi predani nama i samo nama u vlastite ruke.

Narodno zdravlje jeste prvi preduvjet životu i napretku naroda. Za narodno zdravlje imade se brinuti i uprava hrvatska i sav narod u prvom redu, jerbo ako ne bude narod čil i zdrav, bez zdrava i čila naroda nam nema ni hrvatske domovine.

Što je učinjeno za naše narodno zdravlje do danas? Nije učinjeno tako rekuć ništa ili vrlo malo, jer ne može niti biti učinjeno. Zašto? Zato, jerbo nemamo stručnih organa, koji se moraju brinuti za narodno zdravlje, nemamo liječnika i ne možemo ih imati, dok nemamo medicinskog fakulteta na našem sveučilištu. Nema se tko brinuti za narodno zdravlje. Premda se osnovalo društvo za narodno zdravlje, ne će polučiti znatan napredak, ne budemo li imali u svakoj općini općinskog liječ-

nika. Mjesto da svim silama svi bez razlike stranaka prionemo, da što prije osnujemo medicinski fakultet, da bismo imali dovoljno liječnika u našem narodu, izmišljamo prigovore protiv toga osnutka. Glavni prigovor je, da bi tobože nastupila hiperprodukcija liječnika, da ne bi liječnici našli zarade u narodu i da se tako ne bi polučila svrha.

Nijedan narod na svijetu ne boji se hiperprodukcije inteligencije osim nas. Kod nijednoga naroda ne čuju se prigovori kao kod nas; vi stvarate hiperprodukciju inteligencije, uslijed čega inteligencija pada na žuljeve naroda i to sve mora da snosi narod. A kad tamo, možda nema naroda kulturnoga, gdje je razmjer između inteligentnih slojeva i slojeva produktivnih tako slab po inteligenciju kao kod nas.

Izvolite pogledati statističke podatke. pak ćete se uvjeriti o istinitosti mojih navoda. Ali ja držim, da ni ovaj prigovor ne stoji, pa će i naši liječnici u svakoj općini naći obilno polje privrede, jer ono,

što sada naš narod troši na vračare i nadri-
liječnike, trošit će na liječnike, kada ih
bude. I liječnici će moći pristojno živjeti
prema imovinskim prilikama našega na-
roda. Zato mislim, da nam je dužnost svi-
ma jednodušno tražiti od vlade, da misli
na što skorije osnuće medicinskog fakul-
teta, da nam narod, najpače djeca u prvim
godinama života, upravo hekatombama ne
pomiru uslijed toga, što nema liječničke
pomoći u doba, kad im je najviše treba.

Ja ću se danas baviti samo sa najva-
žnijim pitanjima, sa najvažnijima potre-
bama našega naroda, a u pitanja razla-
ganja upustiti ćemo se, kad budemo govo-
rili o proračunu.

Ja sam s veseljem pozdravio poruku u
previšnjem reskriptu i riječi preuzvišenog
gosp. bana, da će se osnovati novi gospo-
darski odjel kr. zem. vlade. Sa veseljem
sam to pozdravio, jer nam je prijeka po-
treba, da dobijemo odjel gospodarski, glede
koga ćemo se svi bez razlike stranaka slo-
žiti i koji ćemo svi jednodušno potpoma-
gati. Tu se vrlo rado susrećem s riječima

moga neposrednog. poštovanog gospodina
predgovornika Pavunića, i žao mi je, otvo-
reno kažem, da nije on sav svoj govor ispu-
nio ovakim pitanjima, koja su za narod
najvažnija. Tu se potpuno slažem s njime.
Pitanje, koje će morati u prvom redu za-
baviti taj novi odjel kr. zem. vlade, jest
pitanje nasljednog prava našeg seljačkog
naroda. Taj naš staleš danas obuhvaća 88
procenata cijelog naroda.

Ovdje neka mi bude dozvoljeno, vi-
soki sabore, da se osvrnem na neke riječi
poštovanog gospodina zastupnika Jalžabe-
tića, koji je rekao jednom drugom prili-
kom, da on zastupa 12.000 izbornika ili mi-
lijun i pol naroda. Gospodin nar. zast. se
vrlo vara. On zastupa cijeli narod, upravo
tako, kao što ga zastupamo i mi svi ostali.
Mi svi isto tako zastupamo ne milijun i
pol, nego milijun i osam sto hiljada se-
ljačkog naroda, a osim tog seljačkog sta-
leža zastupamo i sve druge staleže naroda.
Prirodno je, da se za ovu ogromnu većinu
u narodu, naime za seljački stalež, mo-

ramo najviše brinuti, bez razlike stranaka, svi. Jedan je primjer moj neposredni poštovani predgovornik naveo, jedan užasan primjer, da na četvrtini rali zemljišta živi otac sa sedmero djece. Tu smo već došli do tako jednog užasnoga minimuma, koji nam mora otvoriti oči, ako ne ćemo, da stvorimo proletarijat u seljačkom narodu, koji će biti naša nesreća. Morati će se riješiti pitanje, hoćemo li se držati dosadašnjeg i današnjeg shvaćanja narodnog združnog, bilo to zadružnog u pravom smislu riječi ili inokosnog, ili ćemo napustiti to shvaćanje našeg naroda, pa uzeti ono, što imaju drugi narodi, naime domaju, to jest, da nasljedjuje najstariji brat, koji ima isplatiti ostale, te ostaje gospodar na svem gospodarstvu.

Za jedan od ova dva sistema moramo se odlučiti i provesti ga željeznom rukom, da uzmognemo uzdržati jezgru našeg naroda. Ovo pitanje moramo riješiti, jer držim, da je to životno pitanje, kome se svim silama moramo posvetiti i što prije ga do-

vesti kraju, da uzmognemo spasiti, što se još spasiti daje. (Zast. Zatluka: Bez novaca.) Ovo je pitanje, koje se daje riješiti bez novaca, koje se mora riješiti pa makar koštalo i još koliko novaca, jer je ovo životno pitanje naroda i s ovim pitanjem moramo i hoćemo se baviti i njegovu rješenju pristupiti.

Drugo je pitanje isto tako važno, a to je pitanje pijanstva u našem narodu. S ovim pitanjem takodjer se mi do danas još nismo bavili, a pitanje je životno. Naš narod u nekim krajevima pije čisti špiritus pomiješan s vodom. Taj špiritus, pitajte liječnika kogagod hoćete, ubija tijelo i dušu naroda. (Zast. Zatluka: Zato reformirajmo zakon o pecarama.)

Visoki sabore! Ne samo da ubija organizam onoga, koji žestu pije, nego u zametku ubija organizam njegovog poroda. I mi danas imamo slučajeva ne jedan nego mnogo, gdje stariji učitelji kažu, da se današnja djeca ne dadu ni prisposodobiti s djetom prije 30 godina, jer su današnja djeca

tjelesno i duševno zakržljala, — začeli ih roditelji napiti od špire.

Visoki sabore! Držim, da je ovo pitanje tako važno za naš narod, da se njime mora ozbiljno pozabaviti zemaljska vlada i narodno zastupstvo, a i sva naša inteligencija, jer se tu radi o djeci našoj, o budućnosti našoj, o narodu našem.

Što se tiče drugoga odjela zemaljske vlade i drugoga dijela našeg autonomnog javnog života, ja ću, pošto sam o medicinskom fakultetu svršio, govoreći o narodnom zdravlju, ograničiti se na dva pitanja; prvo na pitanje tehničke i stručne naobrazbe naše mladeži. I tu s veseljem pozdravljam poruku previšnjeg reskripta, da će se pristupiti k ustrojenju tehničkih i stručnih škola. Ja mislim, da to bude čim prije, jer mi danas eksportiramo radništvo s lopatom i krampom, eksportiramo težaka, a stručno obrazovanih ljudi niti imamo dovoljno u domovini, a još manje ih možemo eksportirati. Dok drugi kulturni narodi eksportiraju stručno obrazovane ljude, koji

su u inozemstvu od neizmjerne koristi i za mater zemlju, naš siromašni težak mora da se ubija bijedom, tražeći zarade, obavljajući najteže poslove uz najmanju nagradu. Ja upozorujem na to, kako eksportiraju veći narodi stručne i obrazovane ljude i od kakove je to koristi za zemlju. Zato mislim, da mora biti prva briga i zemaljske vlade i nas, da se što prije osnuje najviša stručna tehnička škola, a onda stručne škole po svoj zemlji, najpače po onim stranama našega naroda, koji na svojoj rodjenoj grudi ostati ne može, jer ga ona hraniti ne može.

Ne treba nego da čovjek putuje od Karlovca do Rijeke i od Rijeke do Obrovca, da prodje svu Liku i Krbavu, pak da vidi, da ondje sav narod na onoj grudi živjeti ne može, dakle da mora da traži zarade drugdje. I mi i domovina dužna mu je dati spremu, da uzmogne u stranom svijetu konkurirati s drugim narodima i da uzmogne uz svoju prirodjenu marljivost i štedljivost konkurirati sa uspjehom. To će

on svakako bolje moći učiniti, kada bude išao spreman u svijet, nego sada kad ide u svijet bez svake stručne spreme.

Evo vam dokaza! Moj vlastiti nećak izučio je u obrtnoj školi klesariju i otišao je na zaradu u Sjedinjene Sjevero-Američke države i on danas u Chicagu služi 25 K dnevno, dok drugi, koji je otišao onamo nespreman i ne znajući zanata ne služi niti trećine. Kad mi spremimo našu djecu tako, da nauče zanat, a možemo ih lako spremati, jer su darovita, ako podju u svijet, drugačije će raditi i drugačije će uspjeti nego ovako.

No to se sa jednom obrtnom školom ne može učiniti. Mi trebamo više obrtnih škola i stručnih tečajeva po svoj zemlji, a ponajpače na onim stranama naše domovine, u kojim narod na svojoj rodjenoj grudi ne može živjeti, jer mu je zemljište neplodno.

Tim sam ja došao u svom govoru u savez sa drugim pitanjem, sa pitanjem iseljeničkim. Pitanje iseljeničko, je kao što

je sam gospodin ban već kazao i sa strane poštovane ljevice opetovano je i s pravom istaknuto, životno pitanje naše. Mi danas imamo pol milijuna našega svijeta u Americi. Tomu pitanju pristupiti moramo i tim se pitanjem moramo svi ozbiljno pozabaviti ovdje. Ja bih molio visoku vladu, da što prije o tom donese zakonsku osnovu, da onda raspravimo ovo pitanje sa temelja i čestito, jer mi zapriječiti iseljivanje, odlazak našega naroda na zaradu ne možemo, kako rekoh, radi toga, jer nam je polovica zemlje dobrim dijelom kršovita i neplodna. Ali na svaki način moramo se pozabaviti tim pitanjem, kako da se ono uredi, da bude od što veće koristi narodu to prije, što je pokojni Milovan Zoričić pred svoju smrt na osnovu zadnjega popisa konstatovao, da iseljivanje našega naroda prelazi već onu prvobitnu svrhu, kada je išao svijet na zaradu, već da je zauzelo pogibeljan oblik, da se svijet trajno iseljuje sa ženom i sa djecom, da ga ovamo više nikada ne bude.

Visoki sabore! U savezu s tim dolazim do zamašnog našeg pitanja, do narodne prosvjete i do naše žalosti, analfabetizma. Mi tu stojimo na ljestvici sasvim dolje kod kulturnih naroda. Prema izvještaju zadnjem, od naših iseljenika 40% je analfabeta.

Zato moramo svi, što god nas ima, tražiti puta i načina, da se ovomu zlu sa temelja doskoči. Mi moramo ove naše narodne mučenike u pravom smislu, naše narodne učitelje, postaviti materijalno tako, da mogu pristojno živjeti, jer od gladna čovjeka ne možemo zahtijevati, da uspješno radi i uči narod! (U središtu i na desnici: Tako je!) Mi ne možemo od nijednoga čovjeka toliko samozataje tražiti, da sa 50 do 60 K podučaje 150—200 dječice, kad može, da sa mnogo manje truda dvostruko zaradi. To mi ne možemo zahtijevati od njega, to manje ne, kad mu se pruža prilika, da predje primjerice u Bosnu, gdje je mnogo bolje za trud nagrađen; a konačno čovjek, koji ima svoju porodicu, dužan je u prvom redu brinuti se za nju. (Zast. Zatluka:

Nadjite sredstva!) Tražit ćemo zajedno sredstva, gospodine zastupniče, pozivam vas, da svi zajedno tražimo sredstva, put i način, kako da se ovom našem narodnom mučeniku pomogne. (Zast. Zatluka: Mi ćemo vam donijeti predlog, a vi ga nećete prihvatiti!) To je pitanje, hoćemo li prihvatiti ili ne, i o tom ćemo raspravljati i prihvatiti ono, što ćemo držati, da je najbolje. Ja o tom govorim, jer držim, da je to naša sveta dužnost u interesu hrvatskoga naroda.

Još jedno: Analfabetizmu mora se što prije stati na put, i kad bismo mi svi, a najpачe naša inteligentna mladost prihvatili se ozbiljno ovoga posla, u velike bi se moglo doskočiti ovoj nevolji.

Kad bi naša mladost, kad ide kući na praznike, kroz ovo vrijeme podučavala djecu, koja ne mogu u školu, pak ih naučila čitati, pisati i računati, ispunila bi najsvetiju i najvažniju narodnu dužnost i mnogo bi doprinijela narodnoj prosvjeti. I ja ovdje postavljam apel na zemaljsku vladu. Ima mnogo štipendija što vladinih što raz-

nih zaklada, što se daju sveučilišnim građanima i srednjoškoleima, imade ih na stotine i stotine.

Neka vlada obveže svakoga štipendistu, da mu se podjela štipendije čini ovisnom o tome, da je naučio kroz praznike izvjestan broj djece čitati, pisati i računati. Narodu će se u velike pomoći, a mladodj gospodi ne će škoditi, da dodje u doticaj sa djecom i narodom. (Odobranje.) Ne bi to škodilo ni ostaloj našoj inteligenciji. Ja mislim, da bi se analfabetizmu moglo doskočiti i na taj način, da se svakomu inteligentnomu čovjeku, najpače učitelju obrekne, da će mu se dati izvjesna nagrada, po djetetu, po mladom čovjeku ili djevojci, koja je položila ili položio ispit pred povjerenstvom, da su naučili čitati, pisati i računati. To bi bio malen trošak, a uspjeh vanredno dobar. (Odobranje.) Držim, da je to način paljativan doduše, ali svakako podesan, da što prije nestane one žalosne činjenice, da dobar dio naše mladosti ne zna čitati ni pisati.

Prelazim na treći i zadnji odjel našega autonomnoga života. Tu mi je sa žalošću konstatovati, da od godine 1876. na tom polju nismo u zakonodavnom pogledu učinili ništa. I čudo, u ovom saboru, gdje je toliko jurista, toliko advokata, da se ne daje konstantna inicijativa, da se maknemo sa ove mrtve točke, na kojoj se od godine 1876. nalazimo.

Mi imademo stari građanski parbeni postupnik, osnovan na načelu pismenosti. Parnicama ni kraja ni konca! Ja ću samo da navedem jedan slučaj od bezbrojnih.

Ja sam tutor dječice svoga pokojnoga prijatelja kotarskoga sudca. Umro je otac i majka. Država se do danas ne brine za djecu svojih vlastitih činovnika, ako im roditelji umru i ostanu bez oca i majke. Ne brine se nikako, jer se mora priznati, da sa 20 kruna ne može dijete živjeti. Dječak je došao u gimnaziju, a kćerka u višu djevojačku školu. Umro im otac i majka, a djeca ostaše na ulici. Pokojnikova majka prenesla je cijelu imovinu na

svoju kćer, a za djecu svoga sina nije ostavila ništa. Ona su bila prikraćena za svoj nužni dio. Ja sam umolio našega kolegu i moga prijatelja zastupnika dra. Majera, neka preuzme parnicu badava, jer se radi o sirotinji, neka podigne tužbu za izdavanje nužnoga dijela. Umolio sam ga, neka nastoji, da se ta parnica što prije svrši, jer djeca gladuju. Danas su se tri godine navršile i unatoč svih mojih urgencija ni do danas nije došlo do osude kod suda prve molbe.

Visoki sabore! To je takvo stanje, koje se dalje trpiti ne može. (Glas među oporbom: A čijom je krivnjom došlo tako daleko. Je li Majerovom?) Ne, ne! Gospodin dr. Majer učinio je sve što je mogao, hvala mu. Krivnja je na građanskom procesu. Dr. Majer učinio je plemenito djelo, jer se je zauzeo za sirotu djecu. Krivac je građanski proces; kriva je preterećenost suda; krivo je to, da suci od silnog posla ne mogu niti da odahnu.

A tko strada od toga? Strada sam narod; strada od toga vjeresija. Jer tko će

dati vjeresiju, kad ne može kroz godine i godine doći do osude u prvoj molbi, a koliko tek treba vremena, da dodje do definitivne osude. A to sve konačno spada na teret samoga naroda. -

Nemojmo se, gospodo, zavaravati, nemojmo varati sebe i narod, da imamo sada previše činovnika. Treba samo pogledati, pa ćemo vidjeti, kako se ti ljudi muče i ne mogu svladati svoj posao. (Zast. dr. Hinko Hinković: Nemamo dobrih!) Posljedica ovoga stanja jeste, da ne možemo imati dobrih. A zašto ne? Zato, jer je takav proces, da suci sa kurencijama gube po cijele dane, te niti ne dospiju do toga, da dovoljno vremena posvete teoretskoj spremi i proučavanju same stvari.

Kad budemo imali proces usmeni i neposredni, sav balast će otpasti od suca, sudac će imati samo da se bavi svojim sudskim funkcijama i biti će bolji. Veli se, nemamo mi sposobnih ljudi za proces usmeni i neposredni. Čudno! Dalmacija ima, Istra ima, Bosna ima, Ugarska ima, svi imaju samo mi nemamo. Meni to ne ide u

glavu, jer ovi suci, koji danas sude u Dalmaciji, koji sude u Istri i u Bosni, učili su zajedno sa sucima u Hrvatskoj, u Banovini, na istim klupama, i polagali su ispite pred istim ispitnim povjerenstvom, pa kako to, da su jedni od ovih sposobni, a drugi ne. (Zast. dr. Mile Starčević: A što je sa neovisnošću sudaca?) Još je jedna vrlo važna stvar, na koju bi rado upozoriti, a to je, da je usmeni postupak proveden u cijeloj monarkiji i čudnovato, što je prije bilo i vrijedilo za vojnu granicu, to vrijedi sada za nas prema ostaloj monarkiji, kako se prije kazalo »mit Ausnahme der Militärgrenze«, tako je sada i sa Hrvatskom prema ostaloj monarkiji u pogledu usmenog postupka.

Ja držim, da je jedna od najprečijih naših zadaća, da pozovemo visoku vladu, da se što prije kod nas provede postupak usmeni i neposredni, koji će biti na sreću i na blagodat samoga naroda. Bit će bolji suci, bit će bolji i odvjetnici, jer će odvjetnik sasna drugačije raditi, kada bude mo-

rao na raspravi smjesta da zastupa stvar, nego danas, kada on svoju stvar zastupa u alegatima. (Zast. Jalžabetić: Dvadeset i devet ročišta u jednom procesu. — Zast. Zatluka: Imali ste većinu, pa ste mogli to provesti.) Ja sam govorio od vazda tako, otkako se nalazim u ovom visokom saboru, i neka gospodin zastupnik Zatluka bude tako ljubezan i prije nego li ovakove prigovore stavlja, malko prolista moje govore, pa će naći, da sam ja ovako isto govorio u svakom svom govoru. Ja nisam do sada uspio, ja ne znam hoću li i ovaj put uspjeti, (Zast. dr. Pavelić: Čini se, da hoćete.) jer, ja ne odlučujem sam, ali ja kažem svoje mnijenje otvoreno pred cijelim narodom uvijek jednako kao i danas. (Zast. Zatluka: Zašto ste podupirali takovu vladu?)

Prelazim sa ovog pitanja na pitanje, koje je s njim u uskom savezu, na pitanje reforme odvjetničkog reda . . . (Zast. Cezar Akačić: A što je sa neovisnošću sudaca?)

Naš odvjetnički red počiva na principu numerus clausus. Ja držim, da je to zlo

i ja sam za slobodno odvjetništvo. Ali naš odvjetnički red dozvoljava otvorenje odvjetničke kancelarije nakon tri godine, a ja držim, da je nemoguće, da čovjek mlad, koji je ostavio klupe školske, za tri godine steče životno iskustvo takovo, da mu mogu povjeriti mirne duše, da on brani moj život, moju slobodu, moje poštenje i moj imetak. Država od mene traži, da moram povjeriti advokatu, da on brani moj život, moju slobodu, moj imetak, jer me sili u izvjesnim slučajevima, da uzimam odvjetnika. Kada država mene kao građanina sili, da uzmem odvjetnika, ona mora meni da garantira, da je taj čovjek sposoban, da će moći zastupati valjano i provesti ono, što je po pravu i po zakonu, da se zaštiti moj život, moja sloboda, moje poštenje i moj imetak, a zato usposobljenje je vrijeme od tri godine prekratko, daleko prekratko. Moje je čvrsto uvjerenje, da bi mi morali ustanoviti u našem odvjetničkom redu sedam godišnju praksu. Onaj koji bude sedam godina praktikirao, jedno vrijeme kod suda, jedno vrijeme kod uprave, a ostalo vrijeme

kod odvjetnika, i to praktikirao, a ne samo da bude zapisan, onaj će moći, onaj će znati zaštititi život, slobodu, poštenje i imetak sugrađana.

Ja sam, visoki sabore, već i onako predugo zlorabio strpljivost ove visoke kuće. Rado bih još samo nešto spomenuo o bilježništvu. Ja imadem sasvim oprečan nazor od vrlo poštovanog gosp. Jalžabetića u tom pogledu. Ja sam uvjeren, da je potrebno, da se kod svakoga kotarskoga suda osnuje mjesto javnog bilježnika, ali javni bilježnik da ne bude i odvjetnik, već samo javni bilježnik. Ja sam uvjeren, da će to biti od velike koristi za narod. O tom nema sumnje i ne treba nego da pomislimo, koliki broj nadripi-sara isisava naš narod i sastavlja mu loše isprave za skupe novce, uslijed česa nastaju bezbrojne pravde i parnice, koje ruiniraju narod. Svih će tih parnica nestati, kad budu ljudima isprave sastavljali oni, koji su zato osposobljeni, a ne budu zato tražili druge nagrade, nego

onu, koja je propisana, a ta je minimalna. To bi bilo od prave blagodati za naš narod.

I tako sam, visoki sabore, u sasvim kratkim crtama kazao po svom uvjerenju, koje su najpreče potrebe, realne potrebe našega naroda i kod rješavanja kojih pitanja možemo i moramo svi kao jedan čovjek sudjelovati sine ira et studio, bez napuštanja stranačkih svojih načela i nazora, sudjelovati kao jedan čovjek i nastojati, da se ova pitanja privedu konačnom rješenju.

Dakako, visoki sabore, da je još jedna anomalija i to najveća anomalija, naš kazneni zakon. Naš je kazneni zakon od 27. svibnja 1852. Ali onda je provedena samo revizija kaznenoga zakona. Njegovu je doba daleko starija, on je od god. 1803., dakle on je lani doživio 110. godinu svoga života. (Zast. dr. Gjurio Šurmin: Lijepe godine!) Ako pomislite, kakove su socijalne prilike, i kakovo je shvaćanje o životu bilo godine 1803., a kakovo je shvaćanje i kakove su socijalne

prilike danas, kako izgleda taj kazneni zakon i u kakovom je odnosu prema našim današnjim prilikama. Ugarska je, kako znate, dobila godine 1878. izvrstan kazneni zakon od najboljeg ondašnjeg svoga kriminaliste. Pa unatoč tomu imade već novela tomu kaz. zakonu i današnji ministar pravosuđa, bivši profesor kaz. prava na sveučilištu u Budimpešti, dr. Balogh, ozbiljno se sprema, da donese novi kazneni zakon, koji će odgovarati svim potrebama modernog života i koji će uzakoniti sve rezultate nauke kaznenoga prava.

Austrija je od ono doba, od dobe uspostave ustava, donijela već šest zak. osnova o kaz. zakonu. Najnovija je od god. 1909., koja je na visini zakonodavne tehnike i znanosti kaz. prava. Sastavila su je dva sveučilišna profesora bečka, Lamasch i Stoops. A mi?

Mi od godine 1878., kad je tadanji odjelni predstojnik za pravosuđe i bezuvjetno jedan od prvih naših pravnika dr.

Marijan Derenčin podnesao saboru svoju zakonsku osnovu o zločincima i prestupcima, nismo se pomaknuli ni malo. (Zast. Zatluka: Slaba svjedodžba za bivšu narodnu stranku.) Nijedna stranka, pa ni vaša, gosp. zastupniče, nije učinila niti jedan korak, dok sam ja isto tako kao i danas govorio. Neka, i opet velim, gosp. zastupnik pogleda moje prijašnje govore, pa će vidjeti, da sam uvijek urgirao rješenje ovog pitanja. Neosporiva je činjenica, da je kazneni zakon, kako je profesor Liszt dobro kazao, magna carta ne samo za zločince, nego za svakog, jer kazneni zakon štiti slobodu, život i imetak svakoga nas. Kad bude donesen moderni kazneni zakon, odgovarajući današnjim prilikama života, drugačije će biti naša prava zaštićena nego danas.

Mimo to, mi za zaštitu naše zapuštene djece nismo učinili malo ne ništa. Osim zakona od godine 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih i popravilišta u Glini nije ništa učinjeno. U najnovije doba stvar je krenula nešto na bolje. Mi

se varamo i to ozbiljno varamo, misleći, kad smo tata i lopova zatvorili, kad smo doveli žandare i stražare, predali im lopova i spremili ga u Mitrovicu i Lepoglavu, da smo u tom pogledu učinili sve. Ne budemo li se brinuli za našu zapuštenu djecu, kaznionice će biti sve punije, i ono što nismo potrošili, da odgojimo zapuštenu djecu, potrošit ćemo trostruko, kad budemo kažnjavali zločince, jer ono, što smo zapustili, dok je dijete bilo maleno, što se je prije moglo učiniti, to se više kasnije učiniti ne da. To je dužna da učini zemlja, to smo dužni, da učinimo mi svi za djecu našu. Zemlja je dužna, da proširi svoju djelatnost, jer je današnje jedno popravilište premalo, puno je, pa sve što nova dodje, ne može da primi. Osim toga ovo je popravilište samo za mušku djecu. Što ćemo sa ženskom djecom? Ženska djeca su u gradovima još više izložena i ugrožena u moralnom pogledu od muške. Kad se dogodi, da kakovo žensko dijete dodje u redarstvene uze, ne znamo, kamo bi s

njime. Držim, da je to žalosna činjenica, da se djevojčice, koje zalutaju, vode u redarstvene uze i tamo se tek pokvare, a onda ih se vodi u uze kotarskih sudova i sudbenih stolova, koje su kod nas ispod svake kritike. Ja držim, visoki sabore, da je dužnost naša, dužnost svih nas, da treba od visoke vlade i s njom zajedno tražiti puta i načina, da se što prije osnuje drugo popravilište zemaljsko, u koje ćemo moći smjestiti ne samo mušku, nego i našu žensku zapuštenu djecu, da nam i ženska djeca ne propadnu u najnježnijim godinama života, da se ne podadu zločinu i prostituciji ili jednom i drugom.

U svim kulturnim narodima, tako i u Ugarskoj, a tako i u Austriji uvedeni su posebni sudovi za mladež. I opet samo kod nas toga nema. To bi se barem dalo napraviti bez troška i bez velikog aparata. Jednostavno da se nadje kod svakog sudbenog stola čovjek, koji je pametan, patriotičan, prijatelj mladosti, da, kad dijete dodje pred njega, ispita njegove prilike, da ispita njegove odnošaje i da onda prema

tome udesi, da to dijete ne dodje u uze i kaznionu, da se ne kvvari, nego da se dade na prisilni uzgoj, da se od njega napravi čovjek. Mi toga danas nemamo, a za čudo nemamo niti poticaja zato, nemamo tog poticaja od naše javne štampe niti od inteligencije. Za ovu narodnu potrebu mi nemamo danas smisla. Ja držim da je naša sveta dužnost, da se pobrinemo i zato, da se tome doskoči.

Ja sam, visoki sabore, dok je bio odjelni predstojnik presvijetli gospodin dr. Badaj, na njegovu pobudu sastavio osnovu zakona o uvjetnom osudjenju.

Ta je osnova još i danas samo osnova. Uvjetna je osuda institut, koji je došao iz sjedinjenih država sjeverne Amerike preko Engleske i Francuske u ostalu Evropu. Tu se radi o tome, kad čovjek, najpače mladi čovjek prvi put posrne uslijed mladenačke lakomišljenosti, uslijed bijede i nevolje, uslijed loših prilika, da mu sudac, kad bude osuđen, kaže: Sinko, ako se popraviš, ako kroz pet godina ne padneš

opet u zlo, ovu kaznu, na koju sam te osudio, ne ću ovršiti. Ti ne ćeš doći u kaznionu, hodi, popravi se, i tebi se ne će na čelo pribiti žig sramote, da si bio zatvoren radi zločina, koji infamira.

To je stvar, koja ne košta ništa, a kadra je da mnogoga i mnogoga spasi od propasti, da mnogoga i mnogoga spasi od sramote, da bude kažnjen i zatvoren, njom dobiva i društvo i onaj čovjek, jer se spasilo jednoga čovjeka od propasti, a nije trebalo trošiti. Ni taj institut nije proveden kod nas. Kako rekoh, proveden je inače kod velike većine kulturnih naroda, a bilo bi skrajnje vrijeme, da se i kod nas provede.

I tako bi ja mogao nastaviti, ali ja držim, da je za danas dovoljno, pa hoću da svršim i svršit ću obazrevši se još na upit s one strane visoke kuće, kakav je naš odnos pram hrv.-srp. koalicije. (Glasovi: Oho! To je interesantno! — Smijeh. — Glas kod većine: Drugo nije interesantno?)

Visoki sabore! Ja ne mogu govoriti za naš odnos, jer mi nismo stranka. Ja mogu odgovoriti samo za moj odnos. Dakle ja ću zadovoljiti vrlo rado izvjedljivosti gospode za moj odnos spram hrv.-srp. koalicije. Ja sam išao na biralište potporom hrv.-srp. koalicije. Mene su izabrali i članovi hrv.-srp. koalicije u mojem izbornom kotaru. (Zast. Zatluka: Možda žale.) Prema tomu je posve prirodan moj odnos prema hrv.-srp. koaliciji. Ja ću hrv.-srp. koaliciju u njezinom patriotskom nastojanju u ovom visokom saboru svim svojim silama podupirati. I time sam svršio. Glasovat ću za indennitet. (Odobranje i pljesak kod većine.)

